

Norbert Slenzok
(Uniwersytet Śląski)

ŚLĄSKI NACJONALIZM? MYŚL POLITYCZNA RUCHU AUTONOMII ŚLĄSKA

ABSTRACT

SILESIA NATIONALISM? POLITICAL THOUGHT OF SILESIA AUTONOMY MOVEMENT

The presented paper is aimed at description and classification of Silesian Autonomy Movement's (RAŚ) controversial activity in regard of its political thought and the role played by nationalism thereof. More precisely, author of the article focuses on the question whether the ideas promoted by RAŚ can be viewed as nationalist. As a result of the scrutiny, they turn out to be nationalist only in the broadest meaning of this term, in the light of which *nationalism* refers to all movements seeking autonomy, unity and identity of the respective nations. In author's judgement it is above all due to peculiar, pluralistic and inclusive concept of Silesian nationality, emphasising the diversity and complexity of Silesian identities. On the other hand, the author discusses the obstacles brought about by such an idea, that may ultimately imperil the process of creating Silesian nation, as well as considerable discrepancy between abovementioned concept and anti-Polish rhetoric, presented from time to time by RAS and its leader Jerzy Gorzelik.

KEYWORDS: RAŚ, Upper Silesia, Silesian nationality, nationalism, political thought

Wstęp

Założony w 1990 roku Ruch Autonomii Śląska od lat wzbudza poważne kontrowersje zarówno na Górnym Śląsku, jak i w skali całej Rzeczypospolitej. Stowarzyszenie to stawia sobie za cel upodmiotowienie Górnoszlązaków na dwu płaszczyznach: administracyjnej i narodowościowej. W pierwszym

z wymienionych aspektów zabiega ono – zgodnie ze swoją nazwą – o przyznanie Górnemu Śląskowi autonomicznego statusu w ramach państwa polskiego. W aspekcie narodowościowym czyni natomiast starania o oficjalne uznanie Ślązaków za mniejszość etniczną¹.

Ugrupowanie to, po latach funkcjonowania na marginesie regionalnej sceny politycznej, w dwóch ostatnich elekcjach samorządowych z lat 2010 i 2014 wprowadziło swoich reprezentantów do sejmiku województwa śląskiego (odpowiednio trzech i czterech), dwukrotnie współrządzając województwem. Dużym sukcesem organizacji były ponadto rezultaty Narodowych Spisów Powszechnych z 2002 i 2011 roku. Na początku XXI wieku narodowość śląską zadeklarowały 173 tysiące obywateli, natomiast dziewięć lat później już 847 tys. (w tym 376 tys. jako jedyną i 436 tys. jako pierwszą), co czyni ze Ślązaków najliczniejszą, choć ustawowo nieuznaną mniejszość etniczną na terytorium RP. W tym kontekście tylko połowicznym sukcesem zakończyła się podjęta m.in. przez działaczy RAŚ w 2014 roku próba zmiany ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym poprzez wpisanie do niej Ślązaków jako mniejszości etnicznej i języka śląskiego jako regionalnego. Choć pod obywatelskim projektem w tej sprawie udało się zebrać wymagane 100 tys. podpisów, Sejm odrzucił ustawę w drugim czytaniu. Szerokim echem odbiły się wreszcie w Polsce zabiegi na rzecz zarejestrowania Związku Ludności Narodowości Śląskiej (batalia rozpoczęta już w roku 1996 i kontynuowana aż do roku 2003, kiedy to skargę śląskich działaczy na odmowę rejestracji stowarzyszenia przez polskie sądy odrzucił Europejski Trybunał Praw Człowieka) oraz Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej (założonego w roku 2011, po późniejszym o dwa lata niekorzystnym wyroku Sądu Najwyższego sprawa została skierowana do ETPC, gdzie czeka na rozpatrzenie).

Twarzą Ruchu jest niewątpliwie jego lider Jerzy Gorzelik (ur. 1971) – doktor historii sztuki, adiunkt w Instytucie Historii Uniwersytetu Śląskiego, przewodniczący RAŚ od 2003 roku, od roku 2010 radny województwa śląskiego, w latach 2011–13 wiceprzewodniczący zarządu województwa. Szerokim echem odbiły się jego – uchodzące za prowokacyjne – wypowiedzi dotyczące Polski, Polaków oraz stosunków pomiędzy Polską a Śląskiem.

¹ Terminy „Ślązak” i „Górnoślązak” są w tym artykule stosowane wymiennie. Praktyka traktowania tych nazw jako identycznych znaczeniowo utarła się w języku polskim (inaczej niż w niemieckim), co współcześnie wzmacniane jest przez fakt, że na terenów Dolnego Śląska nie zamieszkuje już grupa ludności określająca się jako „Ślązacy”.

Do najszerszej komentowanych spośród nich należały parafraza słów Davida Lloyda George'a z okresu konferencji paryskiej: „Dać Polsce Śląsk, to tak jak dać małpie zegarek. No i po osiemdziesięciu latach widać, że małpa zegarek zepsuła” oraz enuncjacja: „Jestem Ślązakiem, nie Polakiem, i nie Polsce przyrzekałem, więc jej nie zdradziłem i nie czuję się zobowiązane do lojalności wobec tego państwa”².

W świetle powyższych wypowiedzi, a przede wszystkim podejmowanych przez Ruch Autonomii Śląska starań o podniesienie Górnoślązaków do rangi odrębnej narodowości, zasadne wydaje się pytanie, czy mamy oto do czynienia ze zjawiskiem śląskiego nacjonalizmu w rozumieniu ideologii bądź doktryny politycznej. Zagadnienie to nie było dotychczas właściwie podejmowane w literaturze naukowej. Na pierwszy rzut oka wyjątek powinna stanowić praca Elżbiety Anny Sekuły pod przyciągającym uwagę czytelnika tytułem *Po co Ślązakom potrzebny jest naród? Niebezpieczne związki między autonomią a nacjonalizmem*³. Faktycznie jednak treść książki słabo odzwierciedla jej tytuł. Autorka w konwencji reportażu socjologicznego kresli raczej konterfekt środowiska RAŚ, zagadnieniem nacjonalizmu w myśli politycznej tej formacji zajmując się tylko marginalnie, operując przy tym potocznym rozumieniem nacjonalizmu, kojarzącym go z szowinizmem i ksenofobią, a w konsekwencji zaprzeczając istnieniu inkryminowanych *niebezpiecznych związków*⁴. W ogólności zresztą RAŚ i zbliżone do niego górnośląskie organizacje stanowiły jak dotąd przedmiot refleksji z punktu widzenia socjologii narodu i etniczności (jeśli chodzi o kwestie śląskiej narodowości) bądź badań nad systemami politycznymi (problem autonomii regionalnej) raczej niż historii myśli politycznej⁵. Sugestia odno-

2 I. Kacprzak, Jerzy Gorzelik, szef RAŚ walczy o autonomię Śląska, <http://www.rp.pl/artykul/576594-Jerzy-Gorzelik-szef-RAS-walczy-o-autonomie-Slaska.html> (dostęp: 12.07.2018).

3 E.A. Sekuła, *Po co Ślązakom potrzebny jest naród? Niebezpieczne związki między autonomią a nacjonalizmem*, Warszawa 2009.

4 *Ibidem*, s. 400–403.

5 Nt. zagadnienia narodowości śląskiej i roli RAŚ w jej kształtowaniu zob. E.A. Sekuła, *op. cit.*; E.A. Sekuła, B. Jałowiecki, P. Majewski, W. Żelazny, *Być narodem? Ślązacy o Śląsku*, Warszawa 2012; M. Szmeja, *Śląsk – bez zmian (?)*. Ludzie, kultura i społeczność Śląska w perspektywie postkolonialnej, Kraków 2017; M.W. Wanatowicz, *Od in-dyferentnej ludności do narodowości śląskiej? Postawy narodowe ludności autochtonicznej Górnego Śląska w latach 1945–2003 w świadomości społecznej*, Katowice 2004. Nt. ustrojowych aspektów myśli RAŚ zob. T. Ćwienk, *Autonomia Śląska w perspektywie historycznej i współczesnej*, Katowice 2014.

śnie do nacjonalistycznego charakteru RAŚ była natomiast formułowana w publicystyce choćby przez autorów takich jak Piotr Semka czy Piotr Spyra⁶. I w tym wszelako przypadku trudno mówić o systematycznym namyśle doksograficznym. Na przykład Spyra – szef Ruchu Obywatelskiego Polski Śląsk i oponent RAŚ, niepodzielający optymistycznych obserwacji Sekuły, ubolewał po prostu nad „głoszeniem m.in. na forum Internetu szowinistycznych, etnocentrycznych haseł”⁷.

Cel niniejszego artykułu stanowi uzupełnienie istniejącej literatury przedmiotu o kwestie dotyczące myśli politycznej Ruchu Autonomii Śląska w odniesieniu do pytania, czy organizację tę wolno uznać za nacjonalistyczną. Tekst będzie w związku z tym charakteryzował się następującym porządkiem wywodu. Najpierw dokonamy krótkiego przeglądu wybranych a reprezentatywnych definicji nacjonalizmu, nie opowiadając się za żadną z nich, za to wskazując na ich komplementarny charakter. Następnie – na podstawie dokumentów programowych oraz wypowiedzi publicystycznych członków RAŚ, w szczególności Jerzego Gorzelika – sprawdzimy, czy, a jeśli tak to w jakim stopniu, prezentowana przez to stowarzyszenie myśl polityczna spełnia kryteria przytoczonych definicji. Na ostatek wskażemy na pewne wewnętrzne napięcia cechujące lansowaną przez RAŚ koncepcję narodu oraz praktyczne problemy, jakimi może ona skutkować.

Nacjonalizm – wybrane definicje

Jak już sygnalizowaliśmy, nie istnieje jedna, powszechnie obowiązująca definicja nacjonalizmu. Co więcej, zasadnicze rozbieżności w jego pojmowaniu zachodzą pomiędzy poszczególnymi kręgami kulturowymi. W Europie kontynentalnej termin *nacjonalizm* odnoszony jest przeważnie do radykalnych ideologii i doktryn politycznych stawiających naród w centrum swojego zainteresowania, absolutyzujących go jako wartość w życiu społecznym i jednostkowym, a w praktyce politycznej nie wahających się przed użyciem

6 Zob. P. Semka, *Narodowość śląska czy ślązakowcy*, <http://www.rp.pl/artykul/799842-Narodowosc-slaska-czy-Slajakowcy--Piotr-Semka.html&template=restricted> (dostęp: 12.05.2018). *Wraca śląski nacjonalizm*. Z Piotrem Spyra, prezesem Ruchu Polski Śląsk, rozmawia Agata Pustułka, <http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/41404,w-raca-slaski-nacjonalizm,id,t.html> (dostęp: 12.05.2018).

7 *Ibidem*.

przemocy⁸. Tymczasem w nauce anglosaskiej przyjmuje on znacznie szerszy, a zarazem bardziej neutralny aksjologicznie kontekst znaczeniowy, referując do wszystkiego, co wiąże się z narodowymi ruchami, ideologiami, doktrynami, a nawet sentymentami i symbolami⁹. Dobrą tego ilustrację stanowi wypracowana przez Michaela Billiga koncepcja banalnego nacjonalizmu, opisująca reprodukowanie tożsamości narodowej na skutek obecności treści związanych z narodem w rozmaitych obszarach życia codziennego – od oczywistych przykładów zapełniania przestrzeni społecznej symboliką narodową w postaci flag, pomników czy nazw ulic po trudniej dostrzegalne przejawy narodowego znakowania w rodzaju podziału telewizyjnych wiadomości bądźz prognoz pogody na te odnoszące się do *kraju* i *zagranicy*¹⁰.

Podobnie szeroką konceptualizację nacjonalizmu proponuje Anthony D. Smith. Według niego nazwa *nacjonalizm* może przybierać jedno z sześciu możliwych znaczeń: „1) proces kształtowania się lub rozwoju narodów; 2) sentyment narodowy lub świadomość przynależności do narodu; 3) język i symbolika narodu; 4) społeczny i polityczny ruch na rzecz narodu; 5) doktryna i/lub ideologia narodu, zarówno ogólna, jak i jednostkowa”¹¹.

Koncepcja Billiga, jak również pierwsze cztery z pięciu znaczeń podawanych przez Smitha, mogą w perspektywie tematu tego artykułu zostać uznane za irrelewantne. Jak bowiem wspominaliśmy, interesuje nas to, czy i jak w aktywności Ruchu Autonomii Śląska manifestuje się nacjonalizm jako myśl polityczna. Jest zresztą oczywiste, że organizacja zabiegająca o prawa grupy, którą postrzega jako aktualnie bądźz przynajmniej potencjalnie narodową – Górnoślązaków – i korzystająca z jej symboliki (żółto-niebieskie barwy Górnego Śląska oraz jego wywodzący się od Piastów górnośląskich herb – złoty orzeł na niebieskim tle) podpada pod podane wyżej definicje: kształtuje lub – zależnie od stanowiska, jakie zajmie się w sprawie istnienia narodu śląskiego – rozwija naród, pielęgnuje sentymenty, tożsamość i symbolikę, występuje jako ruch na ich rzecz etc. Problematiczna pozostaje natomiast kwestia zaszerogowania RAŚ jako formacji nacjonalistycznej w sensie doktrynalnym. W tym aspekcie znaczenie ma sposób, w jaki Smith

8 J. Bartyzel, *Pojęcie, geneza i systematyka nacjonalizmu*, (w:) *Prawica, nacjonalizm, monarchizm. Studia politologiczno-historyczne*, Radzymin–Warszawa 2016, s. 55–56.
 9 A. Wielomski, *Nacjonalizm francuski 1886–1940. Geneza, przemiany i istota filozofii politycznej*, Warszawa 2007, s. 8.

9 A.D. Smith, *Nacjonalizm. Teoria, ideologia, historia*, Warszawa 2007, s. 17.

10 M. Billig, *Banalny nacjonalizm*, Kraków 2008.

11 A.D. Smith, *op. cit.*, s. 17.

precyzuje piąty punkt swojej definicji: zagadnienie doktryny bądź ideologii narodu. Pisze on: „Nacjonalizm jest ideologią, która w centrum umieszcza naród i stara się działać na rzecz dobra narodowego”, dalej zaś uściśla, że „nacjonalizm to ruch ideologiczny skierowany na zdobycie i zachowanie autonomii, jedności i tożsamości społeczności, której potencjalni członkowie uznawani są za stanowiących rzeczywisty lub potencjalny naród”¹².

Inną definicję nacjonalizmu ukuł w swojej znanej i pod wieloma względami przełomowej pracy *Narody i nacjonalizm* Ernest Gellner: „Nacjonalizm jest przede wszystkim zasadą polityczną, która głosi, że jednostki polityczne powinny się pokrywać z jednostkami narodowościowymi”¹³. Jest to definicja o tyle zbliżona do Smithowskiej, że podobnie jak tamta ekspozuje w nacjonalizmie wątek autonomii politycznej narodu. Można jednak zauważyć, że wymóg autonomii jest na jej gruncie formułowany ostrzej niż u Smitha, co w tym aspekcie czyni definicję Gellnera węższą. O ile bowiem Smith nie konkretyzuje, na czym polegać ma owa autonomia, gdzie indziej dodając tylko, że chodzić tu może zarówno o odrębną państwowość, jak i samorządność w obrębie większej państwowej całości¹⁴, o tyle Gellner odwołuje się *implicite* do zasady samostanowienia narodów, która w wariacie idealnym przyjmuje postać *jeden naród – jedno państwo*. Każda sytuacja, w której pod jedną władzą polityczną żyje więcej niż jeden naród, musi więc – nawet jeśli ostatecznie trzeba ją zaakceptować jako praktycznie niemożliwą do uniknięcia – być w tym paradygmacie postrzegana jako odchylenie od pożądaney normy.

Paul Lawrence – prócz elementów obecnych w definicjach Gellnera i Smitha – wskazuje na jeszcze jedną składową myśli politycznej nacjonalizmu. Jest nią ideologiczne przeświadczenie, że „z historycznego punktu widzenia (...) ludzkość dzieli się na narody”¹⁵. Wbrew pozorom konstatacja ta nie jest trywialna. Odsyła ona do związku, jaki zachodzi pomiędzy ideologią bądź doktryną nacjonalizmu a obiektywistyczną bądź organicystyczną wizją narodu. Na przekór współczesnym szkołom w badaniach nad narodami i nacjonalizmem, takim jak etnosymbolizm i – zwłaszcza – modernizm, uznającym naród w dużym stopniu, jeśli nie całkowicie za przygodny konstrukt kulturowy ufundowany na prowadzonej przez państwa

12 *Ibidem*, s. 21.

13 E. Gellner, *Narody i nacjonalizm*, Warszawa 2009, s. 75.

14 A.D. Smith, *op. cit.*, s. 40–41.

15 P. Lawrence, *Nacjonalizm. Historia i teoria*, Warszawa 2007, s. 12.

i intelektualistów inżynierii społecznej, nacjonałiści podtrzymują stanowisko, zgodnie z którym narody legitymują się obiektywną genezą, obejmującą realną wspólnotę krwi, języka czy tradycji.

Powiązanie pomiędzy nacjonalizmem a obiektywistycznym spojrzeniem na naród łatwiej będzie uchwycić w świetle definicji tego pierwszego proponowanej przez Jacka Bartyzela. Jest ona definicją węższą niż dotychczas rozpatrywane, a ze względu na bogactwo treści warto przytoczyć ją *in extenso*. Autor ten stwierdza: „Przyjmijmy na wstępie, że nacjonalizm jest to pogląd, postawa i dążenie bazujące na uznaniu narodu za szczególnie, podstawowy i zobowiązujący do lojalności poszczególne jednostki oraz mniejsze grupy rodzaj więzi społecznej oraz przybierające w swoich dojrzałych samoświadomych formach postać doktryny (niekiedy nawet ideologii) społeczno-politycznej. Doktryna ta stawia sobie za cel wzbudzenie (lub tam, gdzie ona już istnieje – podtrzymywanie i rozwój) świadomości i solidarności narodowej oraz nakazuje traktowanie narodu jako głównego punktu odniesienia dla polityki (zobligowanej do kierowania się interesem lub dobrem narodu), co zazwyczaj oznacza opowiadanie się za istnieniem tzw. (różnie wszelako rozumianego) państwa narodowego, polemicznie zaś przeciwstawia się tym poglądom, ideologiom lub ruchom politycznym, które negują istnienie lub powinny charakter więzi narodowej lub przeciwstawiają poglądom nacjonalistycznym koncepcje uniwersalistyczne (na przykład tradycyjny konserwatyzm), kosmopolityczne (na przykład światopogląd masoński), indywidualistyczne (liberalizm) lub klasowo-antagonistyczne (socjalizm)¹⁶.

W formule Bartyzela natrafiamy na element pomijany w dotychczas przywoływanych definicjach Smitha, Gellnera i Lawrence’a: etyczne pierwszeństwo narodu przed dobrem jednostki oraz innych społecznych grup odniesienia, w jakie jest ona uwikłana. Tymczasem tezy kierunków woluntarystycznych i konstruktywistycznych, wiążących tożsamość narodową z aktem wyboru, zaś sam naród postrzegające w kategoriach artefaktu, trudno jest uzgodnić z etycznym prymatem dobra narodu. Jeśli bowiem to jednostkowa świadomość i wola determinują przynależność narodową¹⁷,

¹⁶ J. Bartyzel, *op. cit.*, s. 53.

¹⁷ Jako klasyczne sformułowanie stanowiska woluntarystycznego przyjmuje się na ogół sławne *dictum* Ernesta Renana z jego wygłoszonego w 1882 roku wykładu *Co to jest naród?*: „Istnienie narodu jest codziennym plebiscytem”. W rzeczywistości jest to jednak częściowa nadinterpretacja – Renan, w przeciwieństwie do niektórych współczesnych teoretyków modernistycznych i postmodernistycznych, nie utrzymywał bynajmniej, że akces jednostki narodu uzależniony jest od aktu indywidualnej decyzji.

a naród stanowi konstrukt w najlepszym razie luźno powiązany z faktami historycznymi, to niełatwo jest uzasadnić moralnie wiążący status narodu jako wartości – pokazać, dlaczego człowiek powinien przedkładać naród ponad siebie samego, wykazując gotowość do ponoszenia na jego rzecz ofiar, jeśli to konieczne – nawet ofiary z życia¹⁸.

Podsumowując ten z konieczności krótki przegląd definicji nacjonalizmu jako ideologii lub doktryny politycznej, możemy pokusić się o próbę ich typologizacji, wyróżniając jego szerokie, węższe oraz najwęższe pojęcie. Pojęcie szerokie zawiera definicja Smitha, obejmująca dążenie do autonomii, jedności i tożsamości narodu jako konstytutywne atrybuty nacjonalizmu. W ujęciu nieco węższym, pochodzącym od Gellnera, do kryteriów podawanych przez Smitha dołącza się afirmacja zasady narodowościowej, postulującej kompatybilność jednostek politycznych i narodowościowych. Wreszcie, najwęższa w tym zestawieniu definicja Bartyzela limituje zakres denotacji nazwy *nacjonalizm* poprzez wskazanie na jeszcze jedną cechę dystynktywną: uznanie aksjologicznego i politycznego prymatu narodu nad jednostką oraz wspólnotami innymi niż naród.

Ruch Autonomii Śląska a nacjonalizm

Analizę związków pomiędzy głoszonymi przez RAŚ ideami a nacjonalizmem rozpocząć należy od obserwacji, że samo pojęcie nacjonalizmu

W opozycji do organicystycznej szkoły Heinricha von Treitschkego, definiującej naród w kategoriach etnologiczno-lingwistycznych, kładł on raczej nacisk na kolektywne, w tym politycznie uwarunkowane procesy przemian mentalnych prowadzących do kształtowania się narodów. Zob. A.D. Smith, *op. cit.*, s. 55–56.

- ¹⁸ Widać tu analogię z debatą prowadzoną od lat 80. ubiegłego wieku na gruncie filozofii polityki przez liberalów i komunitarystów. Oś tego sporu stanowi – w terminologii wyłansowanej przez Michaela Sandela – opozycja pomiędzy przypisywaną liberalom, w szczególności wczesnemu Johnowi Rawlsowi wizją podmiotu moralnego jako *ja posesywnego* (*ja* jest uprzednie względem swoich celów, posiada je i rozporządza nimi mocą swoich wolnych wyborów, dlatego jednostce przysługuje moralny prymat nad wspólnotą, z której się wywodzi) a komunitarystyczną teorią *ja zakorzenionego* bądź *ukonstituowanego* (*ja* jest ontologicznie zależne od swoich celów, nie może w pełni zdystansować się od nich ani poddać ich rewizji; ponieważż przynajmniej niektóre z tych celów mają swoje źródło we wspólnocie, należy uznać antropologiczne i etyczne pierwszeństwo tej ostatniej przed jednostką). Zob. M. Sandel, *Liberalizm a granice sprawiedliwości*, Kraków 2009; A. Szahaj, *Jednostka czy wspólnota? Spór liberalów z komunitarystami a "sprawa polska"*, Warszawa 2000.

traktowane jest w kręgach tego stowarzyszenia z wyraźną abominacją. Zamiast niego deklarowaną ideologią polityczną okazuje się regionalizm, co odzwierciedla podtytuł oficjalnego periodyku Ruchu, *Jaskółki Śląskiej – Miesięcznik górnośląskich regionalistów*. Nacjonalizm jest natomiast przez reprezentantów RAŚ regularnie potępiany¹⁹.

Tomasz Słupik, związany z RAŚ politolog i komentator polityczny, w odniesieniu do dwudziestowiecznego polsko-niemieckiego konfliktu o Górny Śląsk pisze dobitnie o „piekle nacjonalizmu”²⁰. Czasy wcześniejsze w tym regionie opisuje natomiast następująco: „Jeszcze przed okresem, kiedy to nacjonalizm w sposób redukcjonistyczny zamknął ludzi w narodowych monadach niemieckości, polskości, czeskości była to ziemia, na której żyli w zgodzie zarówno swoi, jak i obcy, przybysze, jak i miejscowi. Kwestia języka, wyznawanej religii czy przywiązania do tradycji w pewnym sensie miała charakter drugorzędny wobec specyficznie rozumianego patriotyzmu, przywiązania do miejsca urodzenia czy też zamieszkania. Można zatem powiedzieć, że swoiście rozumiany górnośląski patriotyzm z elementami »ekumenizmu«, czyli wzajemnego współżycia ludzi różnych języków, różnych narodowości, różnych wyznań a nawet różnych światopoglądów nie był czymś wyjątkowym. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można zaryzykować tezę, iż sytuacja ta była pewną regułą”²¹. Ujawnia się

19 Zob. np. oświadczenie w głośnej sprawie urodzin Adolfa Hitlera celebrowanych pod Wodzisławiem Śląskim przez polskich narodowców: A. Biernat, *RAŚ: ostrzegaliśmy przed narastającym nacjonalizmem*, <http://www.dziennikzachodni.pl/wiadomosci/wodzislaw-slaski/a/ras-ostrzegalismy-przed-narastajacym-nacjonalizmem,12877536> (dostęp: 13.05.2018).

20 T. Słupik, *Narody i nacjonalizm na Górnym Śląsku w XX wieku*, (w:) *Kulturowe determinanty nacjonalizmu*, M. Jeziński (red.), Toruń 2008, s. 42.

21 *Ibidem*, s. 41. Na marginesie głównego wątku naszych rozważań godzi się zauważyć, że obraz kreowany przez autora jest po części wyidealizowany. Prawdą jest, że aż do początku XX wieku na Górnym Śląsku nie ukształtował się antagonizm polsko-niemiecki w postaci znanej na przykład z Wielkopolski. Przyczyną tego był fakt, że w regionie brak było elit społecznych o polskiej świadomości narodowej, natomiast wśród posługującej się na co dzień dialektem śląskim ludności autochtonicznej dominowały postawy indyferentyzmu narodowego połączone z autoidentyfikacją regionalną (Ślązacy nie byli po prostu *tutejszymi*: operowali endoetnonimem *Ślonzoki* i w ten sposób utożsamiali się ze wspólnotą regionalną). Jednocześnie znajomość urzędowego języka niemieckiego była na przełomie stuleci powszechna, zaś najpopularniejsze ugrupowanie wśród ludności rdzennej stanowiła niemiecka katolicka partia Centrum. Z drugiej strony w kręgach napływających na Górny Śląsk Niemców rozpowszechnione było poczucie wyższości nad słabiej wykształconymi autochtonami połączone

tu myślenie w kategoriach regionalizmu czy też patriotyzmu regionalnego, przeciwstawianego postrzeganemu jako redukcjonistyczny i konfliktogeny nacjonalizmowi.

Nieco bardziej znuansowane stanowisko wobec nacjonalizmu przyjmuje Jerzy Gorzelik. Ambiwalencję dostrzec można już w tytule jego programowego artykułu *Ruch śląski – między nacjonalizmem i regionalizmem*²². Tekst nie dostarcza wprawdzie rozstrzygnięcia dylematu nacjonalizm – regionalizm, niemniej niektóre jego fragmenty sygnalizują świadomość autora, że działalność jego formacji może przynajmniej w pewnym ujęciu być klasyfikowana jako nacjonalistyczna. Lider RAŚ opisuje na przykład poglądy bardziej radykalnych działaczy śląskich takich jak Dariusz Jerczyński – historyk amator, autor prac historycznych uzasadniających wielowiekową odrębność narodową Ślązaków, zadeklarowany zwolennik pełnej niepodległości Górnego Śląska, a do roku 2007 działacz RAŚ (opuścił stowarzyszenie z powodu sprzeciwu wobec zbyt umiarkowanego profilu organizacji)²³. Według Gorzelika orędownicy tej narracji historycznej podążają „przetartym przez tradycyjne nacjonalizmy szlakiem mitologizacji własnych dziejów”²⁴. Wypowiedź ta może sugerować, że preferowana przez przywódcę autonomistów ideologia lub doktryna sytuuje się nie tyle w opozycji do nacjonalizmu *per se*, co raczej do określonej („tradycyjnej”) jego postaci. Mimo to w artykule ani w żadnej innej znanej nam wypowiedzi Gorzelika termin

z postrzeganiem samych siebie jako *Kulturträgers* germańskiej cywilizacji w zacofanym słowiańskim regionie. Z kolei sympatią robotników przemysłowych często nie cieszyli się Polacy z Galicji i kongresówki. W przybywających do pracy w górnośląskim przemyśle gasterbeiterach upatrywano nie tylko konkurentów w walce o miedzia pracy, ale również przedstawicieli niższej kultury, manifestującej się w niezadowalających standardach higienicznych czy też masowym analfabetyzmie. Zob. np. A. Chwalba, *Historia Polski 1795–1918*, Kraków 2000, s. 545. *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, J. Bahlcke, D. Gawrecki, R. Kaczmarek (red.), Gliwice 2011, s. 50–56, 62–67.

- 22 J. Gorzelik, *Ruch śląski – między nacjonalizmem i regionalizmem*, (w:) *Nadciągają Ślązacy. Czy istnieje narodowość śląska?*, L.M. Nijakowski (red.), Warszawa 2004, s. 15–34.
- 23 Zob. D. Jerczyński, *Historia narodu śląskiego. Prawdziwe dzieje ziem śląskich od średniowiecza do progu trzeciego tysiąclecia*, Katowice 2013. *Idem*, *Śląski ruch narodowy pod naciskiem polskiego i niemieckiego nacjonalizmu na tle politycznej historii Górnego Śląska w latach 1848–1947*, Zabrze 2006. *Idem*, *Orędownicy niepodległości Śląska. Rys biograficzny wybitnych śląskich księży oraz działaczy i badaczy opowiadających się za językową, narodową lub państwową odrębnością Śląska*, Zabrze 2005.
- 24 J. Gorzelik, *op. cit.*, s. 16.

nacjonalizm nie pojawia się w roli autoidentyfikacji. Pisze jednak Gorzelik o „śląskim ruchu narodowym” oraz „śląskiej idei narodowej”²⁵.

Na czym miałyby zaś polegać różnica pomiędzy „tradycyjnymi nacjonalizmami” a koncepcjami RAS? Doniosłe znaczenie mają tu dwie powiązane ze sobą logicznie kwestie: teoria narodu oraz model jego funkcjonowania. Gorzelik krytycznie odnosi się do perennialistycznej wizji narodu jako ukształtowanej przez siły historii wspólnoty opartej na obiektywnych kryteriach. Znow w odniesieniu do propagatorów odrębności narodowej Ślązaków takich jak Jerczyński argumentuje: „W dawno minionych wiekach szukają oni sankcji dla własnej opcji, głosząc tezę o przebudzeniu swojego narodu z wielowiekowej hibernacji, spowodowanej uciskiem potężnych sąsiadów. Pokusa wcielenia tego wypróbowanego schematu nacjonalistycznej historiografii przez orędowników narodowej śląskości jest duża – dzięki wykorzystaniu utrwalonej w procesie edukacji siatki pojęć może on być skutecznym instrumentem w ideowych sporach. Schemat ten nie tylko nie spełnia warunków naukowego opisu, ale w pewnym stopniu determinuje stosunek członków grupy do sąsiadów i może niebezpiecznie ukierunkować całą śląską ideę narodową”²⁶. Jako modernista Gorzelik wyznaje tymczasem ściśle nowoczesną i woluntarystyczną teorię narodu, choć podkreśla jednocześnie obecność idei narodu śląskiego w historii, odwołując się m.in. do tradycji działającej z sukcesami Śląsku Cieszyńskim w latach 1909–1938 Śląskiej Partii Ludowej Józefa Koźdonia oraz kierowanego przez Ewalda Latacza Związku Górnoślązaków (*Bund der Oberschlesier*), który w okresie plebiscytowym domagał się proklamacji Wolnego Państwa Górnośląskiego (niem. *Freistaat Oberschlesien*) zamiast podziału regionu pomiędzy Niemcy a Polskę²⁷. Przyznaje przy tym, że interpretowanie działalności tych ugrupowań jako dowodu krystalizacji narodu śląskiego już w pierwszych dekadach ubiegłego stulecia byłoby nadużyciem z uwagi na złożoność postaw narodowościowych ich członków i zwolenników, akcentujących nierzadko

²⁵ *Ibidem*, s. 25, 29.

²⁶ *Ibidem*, s. 16–18.

²⁷ *Ibidem*, s. 18–21. E. A. Sekuła, *Po co Ślązakom potrzebny jest naród?...* Na temat historycznych formacji independencyjnych i autonomistycznych na Górnym Śląsku zob. np. wspomniane prace D. Jerczyńskiego, jak również: P. Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918–1939*, Warszawa–Kraków 1972; A. Faruga, *Czy Ślązacy są narodem? Przemilczana historia Górnego Śląska*, Radzionków 2004; M. Fic, *Jan Kustos (1893–1932) – separatysta czy autonomista górnośląski?*, Katowice 2010.

tożsamość regionalną ponad podziałami na Polaków, Niemców, Czechów i ludność indyferentną²⁸. Dodać trzeba, że właśnie te dwa czynniki – wspólnota poczucia przynależności do regionu niezależni od opcji narodowo-państwowych oraz istnienie pokaźnej grupy indyferentnej, określającej się wyłącznie jako Ślązacy, która jednak nie zdołała przedtem przekształcić się w naród polityczny – podnoszone są przez RAŚ i zbliżone do niego kręgi intelektualne jako historyczne przesłanki zaistnienia narodu śląskiego²⁹.

Także współcześnie śląska tożsamość winna być według Gorzelika ufundowana na uznaniu nieredukowalnego pluralizmu śląskich autoidentyfikacji oraz wielokulturowego charakteru regionu. „Koncepcja przyjęta przez animatorów śląskiego ruchu narodowego kłóci się z monistycznym obrazem kultury i tożsamości propagowanym przez integralny nacjonalizm. Zakłada ona bowiem wieloskładnikowość. Ślązak jest w niej po części Czechem, Morawianinem, Niemcem czy Polakiem, nie musząc stawać się jednak w pełni żadnym z nich. W centrum śląskiej ideologii narodowej sytuuje się zatem różnorodność, a jej afirmacja staje się istotą śląskości” – przekonuje przywódca autonomistów³⁰. Nie bez znaczenia dla przedmiotu tego artykułu pozostaje fakt, że w szerszym planie ideologicznym Gorzelik deklaruje się jako klasyczny liberał, prawa narodowe wywodzący z bardziej podstawowego prawa jednostki do samookreślenia³¹.

Wywody lidera znajdują odzwierciedlenie w oficjalnych enuncjacjach i działalności RAŚ. Na stronie internetowej organizacji można przeczytać: „Wielką wartość dostrzegamy w kulturowej różnorodności, która przez wieki decydowała o obliczu Śląska. Staramy się konsekwentnie występować w interesie naszego regionu, rozumianym jako interes ogółu jego mieszkańców, a nie tylko którejs z zamieszkujących go grup etnicznych czy narodowych”, jak również: „Do Stowarzyszenia należą zarówno

28 J. Gorzelik, *op. cit.*, s. 21.

29 Sam Wojciech Korfanty, którego trudno przecież posądzać o kolportowanie antypolskiej propagandy, szacował: „Układ stosunków narodowościowych na Śląsku jest taki, że mamy jakieś 30% ludności śląskiej pochodzenia polskiego, a więc etnograficznie polskiej, która jednak nie wie, czy pod względem narodowo-politycznym jest narodowości polskiej, czy niemieckiej. My wszyscy Górnoślązacy, jak tu siedzimy, każdy sam o sobie może powiedzieć, że pod względem psychicznym kiedyś taką fazę w swoim życiu przechodził. Ja 45 lat temu byłem także, jak ja to mówię, polskim Alzatzycykiem”. *Wojciech Korfanty – portret polityka. Materiały z sesji naukowej (wrzesień 1989)*, J. Murzyn (red.), Katowice 1991, s. 152. Cyt. za: A. Faruga, *op. cit.*, s. 91.

30 J. Gorzelik, *op. cit.*, s. 32.

31 E.A. Sekuła, *Po co Ślązakom potrzebny jest naród?...*, s. 169, 175.

»rodowici Ślązacy«, jak i ci, którzy są Ślązakami nie »z dziada pradziada«, ale ze względu na to, że chcą tu żyć, mieszkać i pracować”³². W statucie RAŚ wśród celów Stowarzyszenia wymienia się zaś „współuczestniczenie w integracji wszystkich zamieszkujących Śląsk, bez względu na opcje etniczne” (p. 12. lit. e)³³.

Kreślona w dokumentach programowych RAŚ wizja autonomii również koresponduje z tą koncepcją. Aktywiści Ruchu przekonują, że autonomia – pojmowana jako pogłębiona samorządność, obejmująca kompetencję do stanowienia prawa w randze ustawy – powinna służyć wszystkim mieszkańcom regionu, nie tylko osobom deklarującym narodowość śląską. Systematycznie przypomina się ponadto o rozróżnieniu pomiędzy autonomią i secesją, stanowczo odpierając zarzuty separatyzmu bądź niemieckiej irredenty. Wiąże się z tym odejście pod przewodnictwem Gorzelika od wcześniejszego osadzenia projektu autonomii w postulatach etnonacjonalistycznych. Zgodnie z obecnie lansowaną przez RAŚ agendą, autonomia nie powinna stanowić wyłącznego przywileju Górnego Śląska, lecz prawo wszystkich regionów dystrybuowane zgodnie z zasadami państwa regionalnego (za model uchodzi tu ustrój terytorialny współczesnego Królestwa Hiszpanii)³⁴. Sam Gorzelik zaznacza wprawdzie, że on i jego ugrupowanie opowiadają się za autonomicznym województwem śląskim w granicach jak najściślej odpowiadających historycznym granicom regionu (a więc w połączeniu z obecnym województwem opolskim, za to bez znajdujących się dziś w województwie śląskim a historycznie nies Śląskich ziem Zagłębia Dąbrowskiego, ziemi częstochowskiej i Żywiecczyzny)³⁵. Mimo to opracowany przez RAŚ projekt nowego statutu organicznego operuje w tej kwestii mniej ostrą formułą, według której „terytorium Śląskiego Województwa Autonomicznego tworzą powiaty związane historycznie, kulturowo lub gospodarczo z regionem” (art. 3.)³⁶.

32 Strona internetowa Ruchu Autonomii Śląska, <http://autonomia.pl/stowarzyszenie-ruch-autonomii-slaska> (dostęp: 14.05.2018).

33 Statut Ruchu Autonomii Śląska, <http://autonomia.pl/statut-ruchu-autonomii-slaska> (dostęp: 14.05.2018).

34 E.A. Sekuła, *Po co Ślązakom potrzebny jest naród?...*, s. 172 i nn. Na temat hiszpańskich rozwiązań w zakresie ustroju terytorialnego zob. np. M. Myśliwiec, *Pozycja partii regionalnych w systemie politycznym współczesnej Hiszpanii*, Katowice 2014, s. 125–145.

35 J. Gorzelik, *op. cit.*, s. 31.

36 Statut organiczny śląskiego województwa autonomicznego, <http://autonomia.pl/statut-organiczny> (dostęp: 14.05.2018).

W aktywności kulturalno-edukacyjnej podkreśla się dorobek wszystkich kultur narodowych na Górnym Śląsku, zarazem oponując przeciwko zawłaszczaniu go przez ich przedstawicieli i uwypuklając jego specyficznie śląski charakter. W zakresie wpływów niemieckich docenia się szczególnie osiągnięcia z dziedziny kultury wysokiej (przypominanie postaci wielkiego poety romantycznego z okolic Raciborza Josepha Eichendorffa czy też piszących po niemiecku na temat Górnego Śląska pisarzy współczesnych – Janoscha, Horsta Bienka czy Augusta Scholtisa), nauki (z Górnego Śląska wywodzili się liczni niemieccy nobliści), a przede wszystkim – przemysłowej modernizacji regionu w XIX wieku. Wbrew padającym pod adresem formacji oskarżeniom o antypolskość docenia ona także zbieżne z jej wizją Śląska dokonania Polaków. Coroczny Marsz Autonomii odbywa się zawsze w okolicach piętnastego lipca – rocznicy uchwalenia statutu autonomicznego województwa śląskiego przez polski sejm ustawodawczy (1920). Konstanty Wolny – współtwórca statutu organicznego, polski działacz patriotyczny i jeden z najbliższych współpracowników Wojciecha Korfantego – między innymi z inicjatywy RAŚ doczekał się w związku z tym uhonorowania w postaci obchodzonego w województwie śląskim Roku Konstantego Wolnego (2012). Sam Korfanty, jakkolwiek kierowana przez niego insurekcja interpretowana jest w kategoriach górnośląskiej wojny domowej skutkującej tragiczną parcelacją pruskiej części Górnego Śląska między Polskę i Niemcy i jako taka podlega negatywnej ocenie, bywa z kolei w działaniach i publicystyce RAŚ rehabilitowany przez wzgląd na późniejszą działalność w obronie autonomii i konflikt z sanacyjnym wojewodą Michałem Grażyńskim³⁷.

Za ukoronowanie pluralistycznej koncepcji śląskości uznać można propozycję nowego *Hymnu Śląska*, po raz pierwszy zaprezentowaną publicznie na Marszu Autonomii w 2018 roku. Krótki, bo składający się z jednej tylko strofy utwór posiada aż pięć wersji językowych – śląską, polską, niemiecką, czeską i łacińską³⁸. Ostatni z wariantów wydaje się ukłonem w stronę

37 *III powstanie śląskie – zryw narodowy czy wojna domowa? Z historykami: prof. Zygmuntem Woźniczka i dr. Jerzym Gorzelikiem rozmawia Grażyna Kuźnik*, <http://www.polskatimes.pl/artykul/112050,iii-powstanie-slaskie-zryw-narodowy-czy-wojna-domowa,id,t.html> (dostęp: 14.05.2018). Zniuansowaną ocenę postaci Korfantego prezentuje również Jan F. Lewandowski w swojej biografii przywódcy polskich Ślązaków, za którą otrzymał on ufundowaną przez RAŚ nagrodę Górnośląskiego Tacyta. Zob. J.F. Lewandowski, *Wojciech Korfanty*, Chorzów 2009.

38 Ł. Tudziej, *Poznaj Hymn Śląska*, <https://tuudi.net/2018/07/14/poznaj-hymn-slaska-wideo-tekst> (dostęp: 14.05.2018).

paneuropejskiego składnika myśli politycznej RAŚ. Stowarzyszenie wśród swoich celów statutowych wymienia bowiem działanie na rzecz integracji europejskiej (p. 12. lit. g), której poparcie łączy się integralnie z postulatami decentralizacji państwa w ramach idei określanej mianem *Europy Stu Flag*. Zgodnie z nią system europejski ufundowany na suwerenności państw narodowych powinien ustąpić miejsca europejskiej federacji wolnych regionów³⁹. W ten sposób paletę złożonej śląskiej tożsamości uzupełniać ma identyfikacja Ślązak–Europejczyk⁴⁰.

Wnioski

Przedstawivszy w zarysie propagowaną przez RAŚ koncepcję narodu śląskiego oraz związane z nią elementy wizji autonomii regionu, możemy teraz zastanowić się, na ile poglądy te wpisują się w przytoczone uprzednio definicje nacjonalizmu.

Jeśli chodzi o najważszą z nich, uznającą prymat narodu względem jednostek i innych grup odniesienia za konstytutywną cechę nacjonalizmu, rozstrzygnięcie utrudnia nieco fakt, że atrybut ten ma charakter wyraźnie ideologiczny, podczas gdy ideologia RAŚ pozostaje z konieczności fragmentaryczna i niedookreślona, co wiąże się z koniecznością skupienia członków o zróżnicowanych przecież poglądach politycznych wokół wspólnych celów dotyczących autonomii regionalnej oraz śląskiej tożsamości. Wydaje się wszelako, że pewne komponenty myśli politycznej RAŚ nie harmonizują się ze stanowiskiem głoszącym prymarną pozycję narodu w życiu jednostek i społeczeństw. Po pierwsze, przeczy temu nacisk kładziony na wielowątkowość i wariantywność śląskiej tożsamości, wyrażające się w mnogości możliwych kombinacji – Ślązak–Polak, Ślązak–Niemiec, Ślązak–Czech, Ślązak–Europejczyk, Ślązak–Polak–Europejczyk, Ślązak–Polak–Niemiec, Ślązak bez dodatkowych afiliacji etc. Norma prymatu narodu presuponuje natomiast sztywną hierarchizację składników tożsamości. Po drugie, jakkolwiek nie wszystkie poglądy Jerzego Gorzelika wpisane są bezpośrednio do agendy RAŚ (trudno sobie wyobrazić, by znalazło się tam na przykład modernistyczne stanowisko w teorii narodu), można z uwagi na niekwestionowaną pozycję katowickiego historyka sztuki jako lidera stowarzyszenia

39 E.A. Sekuła, *Po co Ślązakom potrzebny jest naród?...*, s. 168.

40 T. Słupik, *op. cit.*, s. 51–52.

i ideologa narodu śląskiego potraktować je jako miarodajne. Jak zaś widzieliśmy, wpisuje on sprawę swojego narodu w szerszy kontekst liberalnej koncepcji autonomii jednostki. Nadto – o czym była już mowa – jego modernistyczne i woluntarystyczne zapatrywania na istotę narodu wchodziłyby w kolizję z ideologiczną absolutyzacją wspólnoty narodowej.

Odnosnie do pochodzącego od Gellnera ujęcia nacjonalizmu jako postulatu unifikacji jednostek politycznych i narodowościowych, łatwo spostrzec, że przynajmniej w świetle własnych enuncjacji RAŚ nie sposób doszukiwać się w jego koncepcjach nacjonalizmu w takim rozumieniu. Wynika to już choćby tylko z paneuropejskiej orientacji autonomistów, z konieczności implikującej rozmycie suwerenności państw narodowych – w tym ewentualnego państwa górnośląskiego, gdyby takie miało powstać na przekór realiom i zapowiedziom członków RAŚ. Przede wszystkim jednak Ruch nie tylko nie głosił haseł independystycznych, ale też dobitnie podkreśla, że adresatem idei śląskiej autonomii nie są wyłącznie Ślązacy ani tym bardziej jedynie ci spośród nich, dla których śląskość stanowi autoidentyfikację narodową. Beneficjentami decentralizacji mają stać się w założeniu wszyscy mieszkańcy regionu, a więc również ich jednoznacznie polska większość. Z drugiej strony sceptyk może mieć uzasadnione wątpliwości, czy po ewentualnym wcieleniu w życie promowanych przez RAŚ reform ustrojowych instytucje edukacyjne i kulturalne autonomicznego województwa śląskiego nie posłużyłyby ennacjonalizacji całej populacji regionu do śląskiego narodu. Hamulec dla takich dążeń winien wszelako stanowić programowy pluralizm śląskiej tożsamości, o ile oczywiście założenie to byłoby konsekwentnie respektowane. Allochtoniczna i nieokreślająca się jako Ślązacy ludność polska, funkcjonując w autonomicznym województwie, w otoczeniu jego górnośląskiej symboliki i pod wpływem tworzonych przezeń instytucji, podlegałaby więc przypuszczalnie presji ukierunkowanej na przyjęcie śląskiej tożsamości, przy czym mogłaby to być tożsamość tylko regionalna, niekoniecznie zaś narodowa.

W końcu, najszersza z rozpatrywanych definicji, konceptualizująca nacjonalizm jako ruch na rzecz autonomii jedności i tożsamości narodu, przylega do myśli politycznej RAŚ, lecz nie bez pewnego zastrzeżenia. Koncepcje autonomistów bezsprzecznie spełniają tę definicję o tyle, że zawierają w sobie pobudzanie i podtrzymywanie śląskiej tożsamości narodowej, a sprawa autonomii ujęta jest w samej nazwie organizacji. Warto jednak zauważyć, że propagowana przez RAŚ pluralistyczna wizja narodu śląskiego wprowadza element napięcia do drugiego z wymienionych za Smithem nacjonalistycznych ideałów – narodowej jedności. Jak bowiem zagwarantować jedność narodu

ukonstytuowanego jako swoisty *patchwork*? Narzucająca się odpowiedź nawiązuje do hasła *e pluribus unum*, jednak trąci ona symplifikacją. W naturze polityki leży bowiem konflikt; rozróżnieniem specyficznie politycznym jest, jak słusznie przekonywał Carl Schmitt, opozycja przyjaciela i wroga⁴¹. Przeciwwstawienie to nie musi objawiać się w formie konfliktu zbrojnego – nawet w ramach demokratycznych procedur decyzyjnych dokonuje się wspartych sankcją siły rozstrzygnięć co do zastosowań rzadkich zasobów oddanych do dyspozycji władzy publicznej⁴². Kiedy zatem podmiotem polityki staje się naród, jego jedność oznacza wymóg lojalności członków w sytuacji zderzenia z interesami innych narodów. W przypadku narodu tak silnie – wedle koncepcji RAŚ – połączonego więzami kulturowymi i emocjonalnymi z ościenymi narodami jak naród śląski, lojalność jego przedstawicieli w warunkach polityzacji konfliktu tożsamości stałaby pod znakiem zapytania. Problem ten ulega wzmocnieniu, gdy zważy się, że myśl polityczna RAŚ dopuszcza traktowanie tożsamości śląskiej jako regionalnej w ramach nadrzędnej afiliacji narodowej. Może to stanowić istotną przeszkodę dla samego procesu kształtowania narodu śląskiego, skoro ci spośród jego potencjalnych członków, którzy łączą śląskość z przywiązaniem do Polski, wskutek oporu, jaki postulaty RAŚ napotykały ze strony polskich elit politycznych i społeczeństwa, już teraz mogą nabierać poczucia konieczności wyboru tożsamości prymarnej. Wolno przypuszczać, że konfrontacyjny wobec Polski i Polaków ton, jaki przybierają niekiedy wypowiedzi lidera RAŚ, wynika właśnie stąd, że nawet na poziomie konceptualnym niepodobna pomyśleć narodu z całkowitym pominięciem przeciwstawienia *my – oni*.

Podsumowanie

Przeprowadzone w niniejszym artykule analizy zmierzały do sprawdzenia, czy Ruch Autonomii Śląska wolno traktować jako ugrupowanie nacjonalistyczne, *resp.* odwołujące się do nacjonalistycznej ideologii lub doktryny. Jak to często bywa w humanistyce i naukach społecznych, odpowiedź okazuje

41 C. Schmitt, *Pojęcie polityczności*, (w:) *Teologia polityczna i inne eseje*, Warszawa 2012.

42 Nt. teorii demokracji jako systemu opartego na konfliktach o rzadkie zasoby zob. np. H-H. Hoppe, *Demokracja – bóg, który zawiódł. Ekonomia i polityka demokracji, monarchii i ladu naturalnego*, Warszawa 2006; Ch. Mouffe, *Paradoks demokracji*, Wrocław 2005.

się uzależniona od przyjętej definicji. Z naszych rozważań wynika, że myśl polityczna RAŚ – mimo deklarowanego dystansu do nacjonalizmu – daje się sklasyfikować jako nacjonalistyczna, jednakże wyłącznie w najszerszym, wywodzącym się z terminologii anglosaskiej ujęciu nazwy *nacjonalizm*, w świetle którego za nacjonalistyczne uznaje się wszelkie ideologie, doktryny i ruchy, które za cel stawiają sobie kreowanie lub podtrzymywanie narodowej autonomii, jedności i tożsamości. Wskazaliśmy, że kojarzenie myśli politycznej RAŚ z nacjonalizmem w węższych rozumieniach byłoby nieuprawnione ze względu na charakter głoszonej przez tę formację wizji narodu śląskiego jako wspólnoty inkluzywnej, pluralistycznej i wariantywnej. Zarazem podnieśliśmy zasadniczą trudność, jaką w naszej ocenie koncepcja ta może nieść dla procesu kształtowania narodu śląskiego – brak gwarancji lojalności członków narodu w sytuacji konfliktu politycznego z innymi cenionymi przez nich grupami odniesienia.

Bibliografia

Wydawnictwa drukowane

- Bahlcke J., Gawrecki D., Kaczmarek R. (red.), *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu*, Gliwice 2011.
- Bartyzel J., *Prawica, nacjonalizm, monarchizm. Studia politologiczno-historyczne*, Radzymin-Warszawa 2016.
- Billig M., *Banalny nacjonalizm*, Kraków 2008.
- Chwalba A., *Historia Polski 1795–1918*, Kraków 2000.
- Ćwienk T., *Autonomia Śląska w perspektywie historycznej i współczesnej*, Katowice 2014.
- Dobrowolski P., *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918–1939*, Warszawa–Kraków 1972.
- Faruga A., *Czy Ślązacy są narodem? Przemilczana historia Górnego Śląska*, Radzionków 2004.
- Fic M., *Jan Kustos (1893–1932) – separatysta czy autonomista górnośląski?*, Katowice 2010.
- Gellner E., *Narody i nacjonalizm*, Warszawa 2009.
- Gorzelik J., *Ruch śląski – między nacjonalizmem i regionalizmem*, (w:) *Nadciągają Ślązacy. Czy istnieje narodowość śląska?*, L.M. Nijakowski (red.), Warszawa 2004.

- Hoppe H-H., *Demokracja – bóg, który zawiódł. Ekonomia i polityka monarchii, demokracji i ładu naturalnego*, Warszawa 2006.
- Jerczyński D., *Historia narodu śląskiego. Prawdziwe dzieje ziem śląskich od średniowiecza do progu trzeciego tysiąclecia*, Katowice 2013.
- Jerczyński D., *Orędownicy niepodległości Śląska. Rys biograficzny wybitnych śląskich księży oraz działaczy i badaczy opowiadających się za językową, narodową lub państwową odrębnością Śląska*, Zabrze 2005.
- Jerczyński D., *Śląski ruch narodowy pod naciskiem polskiego i niemieckiego nacjonalizmu na tle politycznej historii Górnego Śląska w latach 1848–1947*, Zabrze 2006.
- Lawrence P., *Nacjonalizm. Historia i teoria*, Warszawa 2007.
- Lewandowski J.F., *Wojciech Korfanty*, Chorzów 2009.
- Mouffe Ch., Mouffe, *Paradoks demokracji*, Wrocław 2005.
- Myśliwiec M., *Pozycja partii regionalnych w systemie politycznym współczesnej Hiszpanii*, Katowice 2014.
- Sandel Michael, *Liberalizm a granice sprawiedliwości*, Kraków 2009.
- Schmitt Carl, *Teologia polityczna i inne pisma*, Warszawa 2012.
- Sekuła E.A., *Po co Ślązakom potrzebny jest naród? Niebezpieczne związki między autonomią a nacjonalizmem*, Warszawa 2009.
- Sekuła E.A., Jałowicki B., Majewski P., Żelazny W., *Być narodem? Ślązacy o Śląsku*, Warszawa 2012.
- Słupik T., *Narody i nacjonalizm na Górnym Śląsku w XX wieku*, (w:) *Kulturowe determinanty nacjonalizmu*, M. Jeziński (red.), Toruń 2008.
- Smith A.D., *Nacjonalizm. Teoria, ideologia, historia*, Warszawa 2007.
- Szahaj A., *Jednostka czy wspólnota? Spór liberałów z komunitarystami a „sprawa polska”*, Warszawa 2000.
- Szmeja M., *Śląsk – bez zmian (?)*. *Ludzie, kultura i społeczność Śląska w perspektywie postkolonialnej*, Kraków 2017.
- Wanatowicz M.W., *Od indyferentnej ludności do narodowości śląskiej? Postawy narodowe ludności autochtonicznej Górnego Śląska w latach 1945–2003 w świadomości społecznej*, Katowice 2004.
- Wielomski A., *Nacjonalizm francuski 1886–1940. Geneza, przemiany i istota filozofii politycznej*, Warszawa 2007.

Źródła internetowe

III powstanie śląskie – zryw narodowy czy wojna domowa? Z historykami: prof. Zygmunte(m) Woźniczka i dr. Jerzym Gorzelikiem rozmawia Grażyna

- Kuźnik*, <http://www.polskatimes.pl/artykul/112050,iii-powstanie-slaskie-zryw-narodowy-czy-wojna-domowa,id,t.html> (dostęp: 14.05.2018).
- Biernat A., *RAS: ostrzegaliśmy przed narastającym nacjonalizmem*, <http://www.dziennikzachodni.pl/wiadomosci/wodzislav-slaski/a/ras-ostrzegalismy-pred-narastajacym-nacjonalizmem,12877536> (dostęp: 13.05.2018).
- Kacprzak I., <http://www.rp.pl/artykul/576594-Jerzy-Gorzelik-szef-RAS-walczy-o-autonomie-Slaska.html> (dostęp: 14.05.2018).
- Semka P., *Narodowość śląska czy ślązakowcy*, <http://www.rp.pl/artykul/799842-Narodowosc-slaska-czy-Slajakowcy---Piotr-Semka.html&template=restricted> (dostęp: 12.05.2018).
- Statut organiczny śląskiego województwa autonomicznego, <http://autonomia.pl/statut-organiczny> (dostęp: 14.05.2018).
- Statut Ruchu Autonomii Śląska, <http://autonomia.pl/statut-ruchu-autonomii-slaska> (dostęp: 14.07.2018).
- Strona internetowa Ruchu Autonomii Śląska, <http://autonomia.pl/stowarzyszenie-ruch-autonomii-slaska/> (dostęp: 14.07.2018).
- Tudzierz Ł., *Poznaj Hymn Śląska*, <https://tuudi.net/2018/07/14/poznaj-hymn-slaska-wideo-tekst> (dostęp: 14.07.2018).
- Wraca śląski nacjonalizm*. Z Piotrem Spywą, prezesem Ruchu Polski Śląsk, rozmawia Agata Pustułka, <http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/41404,wraca-slaskinacjonalizm,id,t.html> (dostęp: 12.05.2018).

SŁOWA KLUCZOWE: RAS, Górny Śląsk, narodowość śląska, nacjonalizm, myśl polityczna
